

Мосійчук Ярослав Олександрович,
студент 5 курсу історичного факультету
Житомирський державний університет ім. Івана Франка
(науковий керівник: к. ю. н., доц. **О.П. Рудницька**)

Особисті немайнові правовідносини батьків та дітей

Найважливішою характеристикою сім'ї є її повнота, під якою розуміється наявність у дітей обох батьків. На жаль, в Україні велика кількість родин є неповними, тобто по різних причинах діти в них виховуються тільки одним із батьків, як правило, матір'ю. Частим є явище не виконання батьками немайнових обов'язків перед своїми дітьми. Тому дана стаття допоможе більш ґрунтовно з ними ознайомитись і зрозуміти їх значення.

Принцип рівної відповідальності батьків за виховання і розвиток дитини закріплений у нормах міжнародного права. Зокрема, у Конвенції про права дитини зазначається, що батьки несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини, інтереси якої мають бути предметом основного піклування батьків (ст. 18).

Ці положення Конвенції про права дитини знайшли своє відображення і в Конституції України. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Діти незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним, рівні у своїх правах [1, С. 8].

Характерною особливістю батьківських прав є те, що вони органічно включають не тільки права, але й обов'язки батьків. Виходячи з цього, слід наголосити на тому, що батьки мають не тільки право, але й зобов'язання здійснювати батьківські права. Невиконання їх тягне за собою певні, законом визначені, санкції (позбавлення батьківських прав – ст. 164 СК України, відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав – ст. 170 СК України, стягнення аліментів на утримання дитини ст. 191 СК України).

Отже, батьківські права та обов'язки – це сукупність прав і обов'язків, якими наділені батьки як суб'єкти батьківських правовідносин (між батьками і дітьми).

Предметно суть батьківських прав і обов'язків розкривається у Главі 13 Сімейного кодексу України, а саме: Особисті немайнові права і обов'язки батьків та дітей. Майнові правовідносини між ними регулюються Главою 14 під назвою: Права батьків і дітей на майно.

Основним принципом виконання батьківських прав є забезпечення прав та інтересів дитини. Інтереси дитини – це її потреби в створенні умов, які необхідні для належного виховання, утримання, навчання, підготовки до самостійного життя, благополучного розвитку.

Батьки не мають права передати свої батьківські права іншим особам, тобто батьківські права не можуть відчужуватися.

Батьківські права у правовому значенні мають строковий характер. Вони виникають з моменту народження дитини і припиняються з настанням певних обставин, які визначаються Сімейним кодексом України:

1) досягнення дітьми вісімнадцяти років (ст. 6 СК України – правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття);

2) вступ неповнолітніх у шлюб (ч. 2 ст. 34 ЦК України – у разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває повної цивільної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу);

3) надання повної цивільної дієздатності особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини (емансипація). Надання повної цивільної дієздатності проводиться за рішенням органу опіки і піклування та за згодою батьків або за рішенням суду, у разі відсутності такої згоди. Повна дієздатність може бути надана особі, яка досягла шістнадцяти років і бажає займатися підприємницькою діяльністю [2, С.12].

Отже, батьки наділяються законом батьківськими правами на той період, коли дитина найбільше потребує виховання, захисту, забезпечення її інтересів та турботи.

Сімейним кодексом України визначаються права та обов'язки батьків щодо виховання дитини. На перше місце законодавець ставить обов'язки батьків, зокрема: виховувати дитину в дусі поваги до прав і свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, Батьківщини; піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток; при здійсненні батьківських прав батьки не мають права на фізичні покарання дитини або будь-які інші, що принижують людську гідність.

Поряд з обов'язками батьків щодо виховання дитини Сімейний кодекс України визначає і батьківські права, зокрема такі, як право на особисте виховання дитини, на залучення до виховання інших осіб з правом передання дитини на виховання фізичним та юридичним особам, а також обирати форми та методи виховання, крім тих, що суперечать закону та моральним засадам суспільства.

Право батьків на виховання дитини передбачає наявність у них можливостей особисто виховувати дитину, а для цього вона має проживати разом з ними. Вони мають переважне право перед іншими на те, щоб малолітня дитина проживала з ними (ст. 163 СК України). Тому якщо дитина утримується будь-якими особами, в тому числі й родичами, але не на підставі закону або судового рішення, то батьки мають право вимагати відібрання її від такої особи. Наприклад, дитина тимчасово передана батьками, у зв'язку з їх тривалим відрядженням, наприклад, на виховання своїм родичам (дідусь, бабуся, тітка, дядько та ін.) або знайомим. Якщо після закінчення строку, родичі, у яких знаходиться дитина, ухиляються від її повернення з різних причин (дитина звикла до них і не хоче повертатися додому, необхідно завершити навчання і т. ін.), батьки, згідно із законом, можуть вжити заходів щодо захисту своїх батьківських прав. За домовленістю між зацікавленими сторонами дитина може бути повернута, а може, й ні. Якщо з приводу цього виникає спір, то батьки вправі звернутися до суду. Однак суд може й відмовити у відібранні дитини і переданні її батькам або одному з них, якщо буде встановлено, що це суперечить інтересам дитини [4, С. 204].

Сімейний кодекс України встановлює допустимі межі здійснення батьківських прав. Відповідно до ч. 2 ст. 155 СК України батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини і ухилення батьків від виконання своїх батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом:

- 1) позбавлення батьків права представляти інтереси дітей (ст. 164 СК України);
- 2) позбавлення батьківських прав (ст. 164 СК України);
- 3) відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав (ст. 170 СК України);

4) притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності.

Отже, якщо є обов'язки, то відповідно при невиконанні їх має бути і відповідальність. Згідно зі ст. 184 Кодексу України про адміністративні правопорушення – ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання обов'язків щодо забезпечення необхідних умов, навчання та виховання неповнолітніх дітей – тягне за собою попередження або накладення штрафу від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 17 до 51 грн). За ті самі дії, вчинені повторно протягом року, штраф збільшується від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 170 до 300 грн).

Крім адміністративної відповідальності, за злісне невиконання батьками, опікунами чи піклувальниками обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, що спричинило тяжкі наслідки, наступає кримінальна відповідальність, а саме – обмеження волі на строк від двох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк.

Всі питання, які стосуються виховання дітей, батьки зобов'язані вирішувати за взаємною згодою, з урахуванням інтересів та думки дитини. Дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками з питань, що стосуються її особисто, а також з питань сім'ї [5].

Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав, поновлення їх, а також спору щодо управління майном дитини. Спір між батьками щодо виховання дітей може бути вирішений органом опіки і піклування або судом.

Той із батьків, хто проживає окремо від дитини, зобов'язаний брати участь у її вихованні, тому має право на особисте спілкування з нею і ніхто не має права, а особливо той з батьків з ким проживає дитина, перешкоджати цьому спілкуванню. Закон у цьому випадку встановлює межу: якщо таке спілкування не перешкоджає нормальному розвитку дитини.

Крім того, законодавець надає можливість батькам врегулювати свої відносини щодо спільної участі у вихованні дитини шляхом укладення договору на здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим з них, хто проживає окремо від дитини. Якщо той з батьків, хто проживає з дитиною, ухиляється від виконання умов договору, то зобов'язаний відшкодувати матеріальну та моральну шкоду, завдану другому із батьків.

Якщо спільної участі у вихованні дитини батьки не можуть досягнути за договором, тобто за взаємною домовленістю, то за заявою матері, батька дитини орган опіки та піклування може визначити способи участі у вихованні дитини та спілкуванні з нею того з батьків, хто проживає окремо від неї. Орган опіки та піклування вивчає умови проживання батьків, їхнє ставлення до дитини, інші обставини, що мають істотне значення, та постановляє відповідне рішення. Рішення органу опіки та піклування є обов'язковим для виконання батьками. Той з батьків, хто ухиляється від його виконання, зобов'язаний відшкодувати матеріальну та моральну шкоду, завдану тому з батьків, хто проживає окремо від дитини [3, С.178].

Обов'язки батьків виникають з моменту народження дитини. В першу чергу, батьки дитини, які перебувають у шлюбі, зобов'язані забрати дитину з пологового будинку або з іншого медичного закладу. Якщо жінка, яка не перебуває у шлюбі, народила дитину, то цей обов'язок покладається на неї.

В окремих випадках, які закон встановлює як виняткові, батьки можуть залишити дитину у пологовому будинку або іншому медичному закладі. Такими обставинами можуть бути: народження дитини з істотними вадами фізичного і (або) психічного розвитку, а також інші, що мають істотне значення. Обставин, що мають істотне значення, закон не визначає, але до них можна віднести такі, за яких батьки, які народили дитину, не можуть забезпечити їй належного виховання або перебувають, наприклад, на лікуванні від алкогольної чи наркотичної залежності.

Якщо ж дитину не забрали з пологового будинку батьки, то закон надає можливість забрати її бабі, дідові або іншим родичам з дозволу органу опіки та піклування.

Отже, принцип рівної відповідальності батьків за виховання і розвиток дитини закріплений у нормах міжнародного права. Зокрема у Конвенції про права дитини зазначається, що батьки несуть особисту відповідальність за виховання і розвиток дитини, найкращі інтереси якої мають бути предметом основного піклування батьків (ст.18).

Ці положення Концепції про права дитини знайшли своє відображення і у Конституції України. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються законом. Діти незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним, рівні у своїх правах (ст. 52 Конституції України) передбачає, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Сімейний Кодекс України : за станом на 26 жовтня 2014р. — Суми.: Нотіс, 2014. — 135 с.
3. Баранова Л. М. Сімейне право України / Л. М. Баранова, В. І. Борисова, І.В. Жилінкова – Київ: 2006. – 264.
4. Гопанчук В. С. Сімейне право України / В. С. Гопанчук – К.: 2002. – 304с.
5. Дякович М. М. Сімейне право України / М. М Дякович – Київ: 2012. – 230– 323 с.